

LÄHISUHDEVÄKIVALLAN TUNNISTAMINEN JA SITÄ
KOKENEEN AIKUISEN KOHTAAMINEN
TERVEYDENHUOLLOSSA

Opas Lapin sairaanhoitopiirin
terveydenhuollon ammattilaisille

LAPIN SAIRAANHOITOPIIRI
LAPPI BUOHCCEDIKŠUNBIIRE

LAPIN AMK⁷
Lapland University of Applied Sciences

SISÄLLYS

Määritelmä lyhyesti.....	1
Lähisuhdeväkivallan muodot.....	2
Lähisuhdeväkivallan seuraukset.....	2
Lähisuhdeväkivaltaa kokeneen aikuisen tunnistaminen.....	3
Ammattilaisen toiminta.....	3
Toimintaohjeet kohtaamiseen.....	4
Paikalliset ja valtakunnalliset auttavat tahot.....	5
Lähteet.....	6

Tämä opas on osa Lapin ammattikorkeakoulussa laadittua opinnäytetyötä.

Elina Penttinen ja Paula Väärälä

Hoitotyön koulutus, Lapin AMK

2022

Määritelmä lyhyesti

Lähisuhdeväkivalta on yksi väkivallan muodoista, jossa väkivallan tekijä ja uhri ovat läheisessä suhteessa toisiinsa. Lähisuhdeväkivallalla tarkoitetaan läheisen ihmisen tekemää väkivaltaa. Ikääntyneisiin kohdistuvalla lähisuhdeväkivallalla tarkoitetaan yli 65-vuotiaiden pari- ja lähisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa.

Uhri on usein luottamuksellisessa sekä läheisessä, säännöllisessä suhteessa väkivallan tekijän kanssa. Suhde voi olla fyysinen, psyykinen tai henkinen. Läheisen suhteen ei tarvitse sisältää kaikkia osatekijöitä.

Lähisuhdeväkivalta voi olla fyysistä, psyykkistä, seksuaalista, taloudellista tai hengellistä. Se voi ilmetä myös hoidon ja avun laiminlyöntinä, oikeuksien rajoittamisena, loukkaamisena tai alentavana kohteluna eli on kaikkea sitä mikä tehdään toista tahallisesti satuttaen.

Lähisuhdeväkivallasta irtautuminen ja siitä kertominen voivat olla uhrille haastavia tunnesiteen takia. Ulkopuolinen avuntarve suhteesta irtautumiseen korostuu erityisesti riskiryhmissä, joille suhteesta irtautuminen ei useimmiten itsenäisesti ole mahdollista.

Lähisuhdeväkivalta on kasvava ilmiö Suomessa ja viranomaistietoon ja viranomaistietoon tulleet tapaukset ovat nousseet.

Viranomaisten tietoon tulleiden pari- ja lähisuhdeväkivaltatapausten määrä oli vuonna 2020 noin 10 800, joista aikuisten määrä oli 78,4 %.

Lähisuhdeväkivallan muodot

Fyysinen väkivalta

Fyysinen väkivalta jättää usein jälkiä ja se on siten helpoiten tunnistettava väkivallan muoto. Se voi ilmetä esimerkiksi toiseen henkilöön kohdistuvana fyysisen voiman käyttönä kuten tönimisenä, kuristamisena tai hakkaamisena.

Henkinen väkivalta

Henkinen väkivalta on toisen ihmisen alistamista, oikeuksien rajoittamista, arvostelua tai tavaroiden hajottamista. Väkivallan tekijä usein nujertaa uhrin itsetunnon ja saa hänet tuntemaan itsensä huonoksi. Henkiseen väkivaltaan kuuluvat myös uhkaukset lapsia, omaisuutta ja lemmikkieläimiä kohtaan. Lähisuhdeväkivallassa henkinen väkivalta on aina läsnä, sillä väkivallan tekijä ja uhri ovat läheisessä suhteessa.

Seksuaalinen väkivalta

Seksuaalista väkivaltaa ovat raiskaus, sen yritys sekä painostaminen tai pakottaminen seksuaaliseen toimintaan. Seksuaaliseen väkivaltaan kuuluu myös toisen ihmisen seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rajoittaminen.

Kaltoinkohtelu ja laiminlyönti

Kaltoinkohtelua ja laiminlyöntiä ovat teot tai tekemättä jättämiset, jotka vaarantavat uhrin hyvinvoinnin. Ikääntyneiden kohdalla korostuvat hoidon ja huolenpidon laiminlyönti sekä ikääntyneen hyväksikäyttö.

Taloudellinen väkivalta

Taloudelliseen väkivaltaan kuuluvat taloudellinen uhkailu ja kiristäminen. Väkivallan uhrin itsenäistä rahankäyttöä tai taloudelliseen päätöksentekoon osallistumista voidaan myös estää.

Hengellinen väkivalta

Hengellistä väkivaltaa ovat esimerkiksi uhrin pääsyn estäminen hänen vakaumuksensa mukaisiin seremonioihin tai pakottamalla hänet toimimaan vastoin uskomuksiaan.

Lähisuhdeväkivallan seuraukset

Fyysiset seuraukset

- Murtumat
- Repeämät
- Palovammat
- Silmävammat
- Kehon sisäiset vauriot
- Erilaiset ihorikot ja haavat
- Vammat, ruhjeet ja mustelmat

Psyykkiset seuraukset

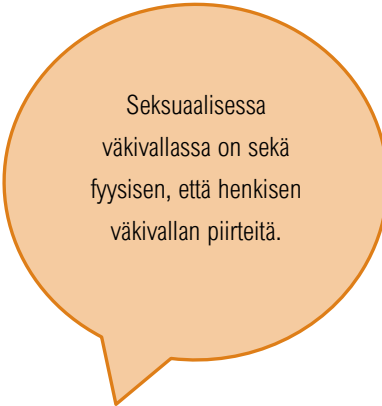
- Masennus, ahdistuneisuus, pelokkuus
- Vahvistuneet syyllisyyden ja häpeän tunteet
- Muistikatkokset ja unihäiriöt
- Kiihtyneisyys/lamaantumisen
- Välinpitämättömyys väkivallan tekoa kohtaan
- Toksinen stressi ja posttraumaattinen stressihäiriö
- Takaumat väkivallan teosta

Seksuaaliterveyteen liittyvät seuraukset

- Yhdyntäkivut
- Ei-toivottu raskaus
- Sukupuolitaudit

Pitkäaikaiset seuraukset

- Krooniset kivut
- Alavatsakivut
- Selittämättömät somaattiset oireet
- Masentuneisuus ja alakuloisuus
- Paniikkihäiriö ja pelkotilat
- Päihdeongelmat

Seksuaalisessa väkivallassa on sekä fyysisen, että henkisen väkivallan piirteitä.

Lähisuhdeväkivaltaa kokeneen aikuisen tunnistaminen

Lähisuhdeväkivallan vaikutukset uhrin hyvinvointiin vaihtelevat käytetyn väkivallan mukaan. Väkivalta voi heijastua usealle eri osa-alueelle; käyttäytymiseen, ihmissuhteisiin, persoonallisuuteen, tunne- ja sosiaaliseen elämään sekä terveyteen.

WHO suosittelee kysymään lähisuhdeväkivallasta, kun potilaalla on:

- toistuvia terveyspalveluiden käyttöä ilman selvää diagnoosia
- itselleen haitallista käytöstä
- huolestuttavia muutoksia lisääntymisterveydessä
- kumppanin käytös on tungettelevaa

Riskiryhmät

Lähisuhdeväkivallan uhriksi voi joutua kuka tahansa. Joitakin riskiryhmiä voidaan kuitenkin erottaa heidän haavoittuvan asemansa vuoksi:

- ikääntyneet
- vammaiset
- laitoshoidossa asuvat
- pienten lasten äidit
- raskaana olevat naiset

Riskiryhmien kohdalla väkivalta jää usein tunnistamatta, sillä he eivät välttämättä uskalla tai pysty kertomaan kokemastaan. He eivät toisaalta aina tunnista joutuneensa väkivallan uhriksi. Ikääntyneiden kohdalla on huomioitava lisäksi, että heidän käsityksensä väkivallasta voi olla hyvin erilainen, kuin työntekijällä, joten väkivallan käsitettä on syytä avata siitä kysyttäessä.

Ammattilaisen toiminta

Vuorovaikutus

Hyvässä ammatillisessa vuorovaikutuksessa korostuvat keskinäinen luottamus, rehellisyys sekä sovittuihin asioihin sitoutuminen. Ammattilaisten ja potilaiden välisessä vuorovaikutuksessa on tärkeää arvostaa toisen osapuolen kokemusta ja osaamista. Luottamuksellisen suhteen luomisessa jo ensimmäiset sekunnit kohtaamisessa ovat tärkeitä.

Vuorovaikutustilanteessa tulisi antaa molemmille osapuolille tarpeeksi tilaa omien näkemysten ja ajatusten esiintuomiselle sekä pysyä tilanteessa kärsivällisenä ja neutraalina.

Hyvään ammatilliseen vuorovaikutukseen sisältyvät:

- Aktiivinen kuuntelu ja reflektointi
- Havainnointi
- Myötätunto
- Hyväksyvä katse
- Nähdäksesi ja kuulluksi tuleminen

Puheeksi ottaminen

Lähisuhdeväkivallasta suoraan kysyminen on osa huolellista anamneesia ja sen tulisi olla rutiininomaista. Lähisuhdeväkivallasta suoraan kysyminen voi toimia interventiona ja näin edesauttaa myös uhria pohtimaan sekä tiedostamaan oman tilanteensa.

Ikääntyneen kohdalla lähisuhdeväkivallasta ja kaltoinkohtelusta tulisi kysyä, mikäli hän kertoo läheisellään olevan päihde- tai mielenterveysongelmia tai ikääntyneen kotona vierailee arvaamattomasti käyttäytyvä henkilö.

Väkivaltaan puuttuminen ei ole aina helppoa, mutta sen puheeksi ottaminen on ammattilaisen velvollisuus

Toimintaohjeet kohtaamiseen

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on laatinut ammattilaisten käyttöön lomakkeita, joita voi käyttää osana vuorovaikutustilannetta potilaan kokeman lähisuhdeväkivallan selvittämiseksi.

<https://thl.fi/fi/web/vakivalta/vakivaltaan-puuttuminen/lahisuhdevakivaltaan-puuttuminen>

Tutustu ja ota käyttöön ainakin:

- Lähisuhdeväkivallan suodatus- ja kartoituslomake
- Lähisuhdeväkivallasta kysyminen ja uhrin kohtaaminen

Sosiaali- ja terveysministeriö määrittelee lähisuhdeväkivallan hätätilanteeksi, joka on hoidettava välittömästi.

MARAK - moniammatillinen riskinarviointi

MARAK on vakavan parisuhteessa tapahtuvan väkivallan riskinarviointiin ja uhrin auttamiseen kehitetty menetelmä. Rovaseudun MARAK-työryhmä on aloittanut toiminnan vuonna 2021. Kuka tahansa työntekijä, joka kohtaa työssään parisuhdeväkivallan uhrin tai sen uhkan alla olevan potilaan, voi tehdä riskinarvioinnin.

Riskinarviointilomake:

https://thl.fi/documents/605877/1663634/marak_riskinarviointilomake_suomi.pdf/c3714af4-9d8a-4591-a0ab-222d525fa551

Mikäli riskinarvioinnissa selviää, että kyseessä on korkean riskin tapaus, voidaan potilaan kirjallisella suostumuksella ottaa yhteys MARAK-työryhmään. Työryhmän terveystalveluiden jäsen ja yhteyshenkilö on terveydenhoitaja Marja Lehtiniemi.

Suostumuslomake:

<https://thl.fi/documents/605877/1663634/ROVASEUDUN+MARAK+-suostumuslomake+%281%29.pdf/44715652-7181-088c-db18-de3d2c878d96?t=1637585289090>

Auttamisen tueksi

1. Kerro potilaalle, että lähisuhdeväkivallasta kysyminen on osa huolellista anamneesia.
2. Kysy väkivallasta suoraan. Apunasi voit käyttää THL:n suodatin- ja kartoituslomakkeita.
3. Pidä mielessä, että voit olla ensimmäinen kontakti, jolle uhri kertoo tilanteestaan. Ole siis myötätuntoinen.
4. Luo turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri. Älä syyllistä tai epäile.
5. Kerro uhrille perustiedot lähisuhdeväkivallasta ja sen turvallisuusriskeistä. Kerro myös, että väkivallan teko on rikos. Ota kielteinen näkemys väkivaltaan, mutta älä tuomitse väkivallan tekijää.
6. Kannusta potilasta ja rohkaise tätä kertomaan väkivallasta. Anna tarvittaessa auttavien järjestöjen ja tahojen yhteystietoja sekä lisätietoa lähisuhdeväkivallasta.
7. Tarvittaessa kerro velvollisuudestasi tehdä lastensuojeluilmoitus ja ikääntyneen kohdalla ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta eli huoli-ilmoitus asiakkaan kotikuntaan.
8. Huolehdi asiakkaan turvallisuudesta, jos tilanne on akuutti. Tarpeen mukaan tulee laatia turvallisuussuunnitelma sekä hankkia paikka turvakodista. Huomioi tässä myös lasten avuntarve.
9. Laadi huolelliset kirjaukset mahdollisten jatkoselvittelyiden vuoksi ja turvaa jatkohoito sekä tutkimusten toteutuminen.
10. Muista, että lähisuhdeväkivallalla on moniulotteinen vaikutus uhrin elämään. Pidä mielessä, että sinun kohtamisellasi voi olla tärkein käänne väkivallan uhrin elämän osa-alueilla.

Paikallisesti auttavat tahot

Lapin ensi- ja turvakoti, p. 040 5840021
Lähteentie 5, Rovaniemi

- apua lähisuhdeväkivaltaa tai sen uhkaa kokeneille
- turvakoti Rovaniemellä on asiakkaalle maksuton ja avoimna vuorokauden ympäri
- lisää tietoa: <https://ensijaturvakotienliitto.fi/lapinensijaturvakoti/>

SERI-tukikeskus, p. 040 7268002

Lapin keskussairaala, 6. kerros. Ounasrinteentie 22, Rovaniemi.

- 16-vuotiaille ja sitä vanhemmille seksuaalisen väkivallan uhreille, kun väkivallasta on kulunut alle kuukausi
- tukea ja neuvontaa myös, kun väkivallasta on kulunut kauemmin
- lisää tietoa: https://www.lshp.fi/fi-FI/Sairaanhoitopalvelut/Naistentaudit_ ja_synnytykset/Seritukikeskus_Rovaniemi

Sosiaalipäivystys

- kunnan järjestämää apua äkillisissä kriisitilanteissa
- yhteystietojen tarkistaminen kunnan omilta verkkosivuilta

Päivystyspoliklinikat

- akuutissa tilanteessa lähimpään päivystykseen hakeutuminen

Hätänumero 112

- soitto hätätilanteessa, jossa paikalle tarvitaan kiireellisesti viranomaisapua

Valtakunnallisesti auttavat tahot

Rikosuhripäivystys (RIKU), p. 116 006

- ma-pe klo 9–20
- rikoksen tai sen yrityksen kohteeksi joutuneille
- lisää tietoa: <https://www.riku.fi/>

Nollalinja, p. 080 005005

- ilmainen ympärivuorokautinen puhelinpalvelu
- kaikille lähisuhdeväkivaltaa kokeneille ja heidän läheisilleen
- lisää tietoa: <https://nollalinja.fi/>

Naisten linja, p. 0800 02400

- ma-pe klo 16–20
- kaikenikäisille väkivaltaa kokeneille tytöille ja naisille
- lisää tietoa: <https://naistenlinja.fi/>

Suvanto ry, p. 0800 06776

- keskiviikkoisin klo 10–13
- ikääntyneisiin kohdistuva väkivaltatyö
- auttaa kaikkia väkivallan osapuolia
- lisää tietoa: <https://suvantory.fi/>

Kriisikeskus Monika, p. 0800 05058

- ma klo 9–19, ti-pe 9–16
- maahanmuuttajataustaisille naisille, jotka ovat kokeneet väkivaltaa tai sen uhkaa
- lisää tietoa: <https://monikanaiset.fi/kriisikeskus-monika/>

Lähteet

- Breiding, M. J., Basile, K. C., Smith, S. G., Black, M. C., & Mahendra, R. 2015. Intimate partner violence surveillance: uniform definitions and recommended data elements. National Center for Injury Prevention and Control: Division of Violence Prevention. <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/ipv/intimatepartnerviolence.pdf>.
- Duodecim Oppiportti. Seksuaalinen väkivalta. Viitattu 25.4.2022 https://www.oppoportti.fi/op/njs12201/do?p_haku=seksuaalinen%20hyv%C3%A4ksik%C3%A4ytt%C3%B66#q=seksuaalinen%20hyv%C3%A4ksik%C3%A4ytt%C3%B66.
- Ensi- ja turvakotien liitto 2021b. Tunnista väkivalta: Kaikki väkivalta on väärin ja ihmisoikeusrikkomus. Viitattu 26.4.2021 <https://ensijaturvakotienliitto.fi/tukea-ammattilaiselle/perhe-ja-lahisuhdevakivalta/tunnista-vakivalta/#turvakodit1246-a579>.
- Ensi- ja turvakotien liitto 2006. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 35. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- ETENE. 2011. Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE. Sosiaali- ja terveysministeriö: Helsinki. Viitattu 26.4.2022 <https://etene.fi/documents/66861912/66865169/ETENE-julkaisuja+32+Sosiaali-+ja+terveysalan+eettinen+perusta.pdf/13c517e8-6644-4fa5-8c5f-193cfdce9841/ETENE-julkaisuja+32+Sosiaali-+ja+terveysalan+eettinen+perusta.pdf?1439805553000>.
- Heikkilä, H. 2022. MARAK työryhmästä. Sähköposti paula.vaarala@edu.lapinamk.fi 27.4.2022.
- Heron, R. L. & Eisma, M. C. 2021. Barriers and facilitators of disclosing domestic violence to the healthcare service: A systematic review of qualitative research. Vol. 29. 612–630. Viitattu 1.3.2022 <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/hsc.13282>. Laitinen, L., Nikkola, E. ja Mäkelä, A. 2019.
- Leppäkoski, T. 2007. Women exposed to acute physical intimate partner violence seeking care at emergency departments. Tampere University Press. Viitattu 24.4.2022 <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/67721/978-951-44-6948-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä: Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus.
- Notko, M., Holma, J., Husso, M., Virkki, T., Laitila, A., Merikanto, J. & Mänty-saari, M. 2011. Lähisuhdeväkivallan tunnistaminen erikoissairaanhoidossa. Duo-decim. Vol. 127. 1599–1606. Viitattu 19.2.2022 <https://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo99682.pdf>.
- Rakovec-Felser, Z. 2014. Domestic Violence and Abuse in Intimate Relationship from Public Health Perspective. Health psychology research Vol. 2. No 3, 1821. <https://doi.org/10.4081/hpr.2014.1821>.
- Siltala, H., Holma, J. & Hallman-Keiskoski, M. 2014. Henkisen, fyysisen ja seksuaalisen lähisuhdeväkivallan vaikutukset psykososiaaliseen hyvinvointiin. Psykologia 49 (02), 2014. 113–120. Viitattu 25.4.2022. <https://elektra-helsinki-fi.ez.lapinamk.fi/se/p/0355-1067/49/2/henkisen.pdf>.
- Singhal, S., Orr, S., Singh, H., Shanmuganatha, M., & Manson, H. 2021. Domestic violence and abuse related emergency room visits in Ontario, Canada. Vol. 21. No 1, 1–9. Viitattu 24.4.2022 <https://doi.org.ez.lapinamk.fi/10.1186/s12889-021-10501-9>.
- Siukola, R. 2014. Miten puutun lähisuhdeväkivaltaan? Esimerkinä päihde- ja mielenterveystyö. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Opas 34/2014. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Viitattu 26.4.2022 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116080/THL_OPA2014_034_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2019b. Lähisuhdeväkivallan puuttumisen ja ehkäisyn prosessit: Lähisuhdeväkivallatyön hyvät käytännöt rakenteisiin. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019: 55. Viitattu 26.4.2022 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162012/STM_2019_55_Rap.pdf.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022. Lähisuhdeväkivallasta kysyminen ja uhrin kohtaaminen. Viitattu 27.4.2022 https://thl.fi/documents/605877/1663634/THL_uhri_A4.pdf/d6e95830-af3e-4283-ad90-1e406c85e262.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021a. Lähisuhdeväkivallan tunnistaminen. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 26.4.2022 <https://thl.fi/web/ikaantymisen/hyvinvointi-vanhuuteen/lahisuhdevakivallan-tunnistaminen>.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021b. Lähisuhdeväkivalta. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 26.4.2022 <https://thl.fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/vakivallan-ehkaisy/lahisuhdevakivalta>.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021c. Väkivallan muodot. Viitattu 24.4.2022 <https://thl.fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/vakivallan-ehkaisy/vakivallan-muodot>.
- Tiilikallio, P. & Säles, E. 2018. Täällä on lupa puhua väkivallasta. Käsikirja ikääntyneisiin kohdistuvan kaltoinkohtelun ja väkivallan vastaiseen työhön. Helsinki: Suvanto ry.
- Tilastokeskus 2021. Tietoon tulleet alaikäisiin kohdistuneet perheväkivallatapaukset vähenivät 14 prosenttia. Viitattu 25.4.2022 https://tilastokeskus.fi/til/rpk/2020/15/rpk_2020_15_2021-06-01_tie_001_fi.html.
- Valvira 2021. Terveydenhuollon ammattihenkilön ilmoitusvelvollisuuksia. Viitattu 5.5.2022 <https://www.valvira.fi/terveydenhuolto/hyva-ammattinharjoittaminen/terveydenhuollon-ammattihenkilon-ilmoitusvelvollisuuksia>.
- World Health Organization 2013. Responding to intimate partner violence and sexual violence against women. WHO clinical and policy guidelines. Viitattu 25.4.2022 https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/85240/9789241548595_eng.pdf.